

KS. STANISŁAW WITEK

MODEL WSPÓŁCZESNEJ TEOLOGII MORALNEJ

Artykuł niniejszy jest wkładem do rozwijającej się dyskusji nad nową systematyzacją problemów teologii moralnej. Będąc pracą typu koncepcyjnego, prezentuje on propozycje o walorze dyskusyjnym, nie wchodząc — choćby z braku miejsca — w szczegółowe ich uzasadnienia. Wysunięty tu projekt ma charakter bardzo ramowy i wartość raczej poznawczą niż czysto praktyczną. Chodzi mianowicie o „model” idealny czy teoretyczny, który ogólnie tylko wskazuje, jak może rozwijać się problematyka. Celem artykułu jest zatem przedstawienie wzorca wskazującego na optymalną — zdaniem autora — strukturę naszej dyscypliny, będącego zarazem pewnym wskaźnikiem, przez jakie etapy trzeba rozwijać zagadnienia moralne, aby uniknąć analiz zbędnych i zbudować integralnie logiczny ich układ¹. W obecnym ujęciu układ ten dzieli się na trzy części, z których pierwsza odpowiada dotychczasowemu działowi „De principiis”, dwie zaś następne przedstawiają treść teologii moralnej szczegółowej.

C z ę ś ć I

ANTROPOLOGIA MORALNA

Wstęp: Definicja i przedmiot teologii moralnej. Stosunek teologii moralnej do innych nauk. Źródła teologii moralnej. Metody teologii moralnej. Historia teologii moralnej. Układ teologii moralnej.

I. EGZYSTENCJALNE PODSTAWY MORALNOŚCI

1. *Byt*

a) Natura bytu i jego postaci. Rzeczywistość bytów i ich analogiczność. Istotowość i zjawiskowość bytów. Relacjonalność bytów i ich

¹ Pojęcie „modelu”: por. m. in. J. Kozielecki, *Zagadnienia psychologii myślenia*, Warszawa 1966, s. 186—188.

uwarstwowanie. Hierarchia bytów od sfery najniższej do Bytu najwyższego.

b) Kategorialność bytów; konieczność i przygodność; transcendencja i immanencja; nieskończoność i skończoność; czasowość i przestrzenność poszczególnych bytów. Byty przygodne a Byt absolutny.

c) Dynamizm bytów. Zasada (principium) bytów i ich cel. Finalizm bytów: droga od zasady do celu. Dynamiczne zmiany bytów: od możliwości do urzeczywistnienia. Rozwój w granicach potencjalności. Udoskonalenie bytów i osiąganie celu przez rozwój. Rozwój w ramach przyczynowości sprawczej, materialnej, formalnej, celowej i wzorczej. Bóg jako ostateczna zasada bytów przygodnych oraz ostateczny cel ich rozwoju zgodnego z naturą. Normy rozwoju stworzeń: prawo wieczne i prawo natury.

2. Świat

a) Świat jako rzeczywistość pochodząca od Boga. Sens świata w planach Bożych. Eschatologiczny wymiar rzeczywistości ziemskiej. Prawa rządzące światem materii.

b) Materia i energia (fizyczna i duchowa) w świecie. Stopnie życia organicznego i psychicznego. Ewolucja świata jako realizacja Bożego planu udoskonalenia świata i wypełnienia jego sensu, zwłaszcza przez człowieka, najwyższą istotę ziemską.

c) Świat jako środowisko fizyczne człowieka. Wpływ czynników fizycznych na moralność człowieka. „Sytuacja” człowieka jako zespół uwarunkowań konkretnego życia ludzkiego. Błąd sytuacjonizmu.

3. Człowiek

a) Sytuacja ontyczna człowieka (w sensie statycznym). Wielkość człowieka, jego prawa, obowiązki i godność w stosunku do istot niższych. Istnienie człowieka jako stworzenia. Metafizyczny wymiar egzystencji ludzkiej. Ograniczoność człowieka. Człowiek a Bóg. Postawy człowieka wobec rzeczywistości ziemskiej i rzeczywistości Boga oraz wyznaczające je interpretacje świata.

b) Sytuacja dynamiczna człowieka. Los człowieka i jego szanse życiowe jako punkt wyjścia rozwoju osobistego. Uwarunkowanie kauzalne i samodeterminacja finalna. Wegetacja ludzka i istnienie świadome i wolne. Wybór rodzaju oraz linii życia i jego skutki. Pozytywna lub negatywna ewolucja w życiu ludzkim z punktu widzenia jego sensowności. Urzeczywistnianie rozwoju przez potrzeby, dobra i wartości. Cele i środki działania. Udoskonalanie się przez osiągnięte wartości. Bóg najwyższą wartością życia ludzkiego i ostatecznym celem rozwoju konkretnego człowieka.

c) Sytuacja historyczna człowieka. Historyczność i transcendencja człowieka. Czynniki ewolucji i znaczenie czasu w rozwoju duchowym człowieka i ludzkości. „Duch czasu” i „znaki czasu”. Właściwe realizowanie nowoczesności. Nastawienia przeciwne, np. tradycjonalizm, jako przeszkody w należytych rozwoju. Współczesna sytuacja człowieka. Przemiany w świecie dzisiejszym, trudności stąd wynikające i tendencje do ich rozwiązania.

II. PSYCHOFIZYCZNE PODSTAWY MORALNOŚCI

1. *Struktura człowieka*

a) Cieleśność człowieka. Ciało jako narzędzie i integralna część człowieka w całości psychofizycznej. Zalety i wady fizyczne jako czynniki moralności ludzkiej.

b) Duchowość człowieka. Sfery psychiki i ich znaczenie dla moralności. Stany psychiczne człowieka. Zagadnienia psychiatrii i parapsychologii w moralności ludzkiej.

c) Zróżnicowanie psychofizyczne ludzi. Typy psychofizyczne. Płeć i jej znaczenie. Wyposażenie psychofizyczne człowieka, jego pozytywne i negatywne cechy wrodzone. Zagadnienie dziedziczności; wiek i etap rozwoju psychofizycznego oraz ich powiązania z moralnością.

2. *Władze człowieka*

a) Funkcje sensoryjne. Tendencje, popędy, instynkty. Wrażliwość i emocjonalność. Pamięć i wyobraźnia. Ich rola w moralności i niebezpieczeństwa z nimi związane.

b) Funkcje umysłowe. Wrodzone zalety i ograniczenia umysłowe. Akty i stany umysłu. Nieświadomość, podświadomość, świadomość. Uwaga, myślenie. Poznanie: źródła, cechy, rodzaje, rezultaty. Ważność poznania dla moralności.

c) Funkcje wolitywne. Wola i jej zaburzenia. Akty woli. Wolność woli: jej warunki, stopnie i granice. Ograniczenia wewnętrzne i zewnętrzne wolnej decyzji człowieka. Związek wolności decyzji i moralności ludzkiej.

3. *Postępowanie ludzkie*

a) Poczytalność, odpowiedzialność. Ich rodzaje, treść i zakres na płaszczyźnie życia jednostkowego.

b) Akt ludzki i jego warunki. Znaczenie aktu wewnętrznego i wykonania czynu na zewnątrz. Cel działania i jego okoliczności. Przedmiot i motywacja działania.

c) Usposobienie jako podstawowe nastawienie działaniowe człowieka. Rodzaje usposobień, ich przymioty i właściwości. Typologia moralna i jej wyznaczenie przez wybór najwyższej wartości: człowiek ekonomiczny, biologiczny, estetyczny, teoretyczny, techniczny, polityczny, społeczny, moralny, religijny. Temperament a moralność. Indywidualność człowieka. Osoba (osobowość) ludzka jako podmiot działania (moralnego) świadomego i wolnego, a więc odpowiedzialnego. Doskonalenie się osoby ludzkiej przez działanie ludzkie.

III. SPOŁECZNE PODSTAWY MORALNOŚCI

1. Społeczna natura człowieka

a) Osoba ludzka a społeczeństwo. Wzajemność i współdziałanie jako podstawy życia wspólnego. Obowiązek uczestniczenia w życiu wspólnoty ludzkiej oraz jego formy. Konieczność świadomego przystosowania wolności jednostkowej do warunków życia zbiorowego. Niebezpieczeństwa współczesnego życia społecznego; ich źródła i środki zaradcze.

b) Społeczne środowisko człowieka. Środowisko cywilizacyjne i kulturowe. Grupa społeczna, jej członkostwo; świadomość grupowa, etos i morale grupy. Wpływ grupy na moralność jednostki. Odpowiedzialność moralna za działanie w grupie.

c) Społeczne zróżnicowanie ludzi ze względu na funkcje i prestiż. Hierarchiczność życia społecznego. Oceny człowieka w stosunku do wartości innych osób. Reakcje na wartość cudzą. Zjawisko opinii społecznej oraz dobrej i złej sławy.

2. Społeczne współzycie ludzi

a) Społeczne normy postępowania. Dobro wspólne jako zasada życia zbiorowego. Dobro wspólne a prawa osoby ludzkiej. Normy społeczne. Tradycja, zwyczaje, obyczaje. Pozytywne prawo ludzkie jako wyraz życia zbiorowego. Wyniki spełniania lub niespełniania norm społecznych. Sankcje społeczne i prawne.

b) Społeczne postawy i formy zachowania się człowieka. Formy kontaktów społecznych w znaczeniu pozytywnym i negatywnym. Społeczne (dobre i złe) kwalifikacje człowieka w związku z oceną jego postępowania przez drugich. Społeczne (pozytywne i negatywne) motywy postępowania.

c) Społeczna odpowiedzialność człowieka. Odpowiedzialność za przekroczenie normy społecznej i pozytywnego prawa ludzkiego. Pojęcie „sprawcy”. Formy wykroczeń. Wina zbiorowa i odpowiedzialność zbiorowa. Odpowiedzialność innych członków grupy za działanie jednostki. Zakres odpowiedzialności przełożonego za podwładnego.

3. Społeczny proces wychowania

a) Treść i zakres obowiązku wychowania zwłaszcza dzieci i młodzieży do spełnienia zadań życiowych osoby ludzkiej i jej życia w społeczności. Specyficzność wychowania chrześcijańskiego.

b) Przedmiot wychowania: wychowanie fizyczne, estetyczne, umysłowe, społeczne, moralne, religijne. Wychowanie charakteru człowieka. Formowanie osobowości ludzkiej do wolnego decydowania o sobie. Środki wychowania.

c) Wychowawca i środowisko wychowawcze. Prawa i obowiązki rodziców do wychowania swoich dzieci. Nauczyciele i szkoła a wychowanie młodzieży. Wychowanie w organizacjach społecznych i w grupach nieformalnych.

IV. ETYCZNE PODSTAWY MORALNOŚCI

1. Normy etyczne

a) Prawo naturalne. Jego istnienie, istota, zasięg, interpretacja. Pozytywne prawo ludzkie jako norma postępowania moralnego. Przykazanie, nakaz, rada oraz ich osobowe obowiązywanie. Własne zasady i reguły postępowania. Plan życiowy.

b) Sumienie indywidualne. Pochodzenie sumienia moralnego od Boga i treść jego nakazów. Czynniki wpływające na kształtowanie sumienia. Wychowanie sumienia indywidualnego. „Sumienie zbiorowe” i sposób jego formowania.

c) Wzory osobowe i ich znaczenie dla życia moralnego. Ideały postępowania i ich naśladowanie. Intersubiektywne działanie wzorów postępowania i ideałów życia moralnego.

2. Postawy etyczne

a) Typy moralności: moralizm, amoralizm, immoralizm; maksymalizm i minimalizm etyczny. Etyka umiaru i etyka bohaterstwa. Moralność indywidualistyczna i moralność zbiorowa. Historyczne przemiany typów moralności. Cechy moralności współczesnej.

b) Doktryny etyczne. Perfekcjonizm (perfekcjoryzm), eudajmonizm indywidualny i społeczny, ewolucjonizm, racjonalizm etyczny, formalizm, empiryzm, relatywizm itd. Etyka personalistyczna, marksistowska, niezależna. Etyka sytuacji.

c) Wartościowanie etyczne. Wartości: dobro, zło, „adiafora”. Poczucie możliwości i obowiązku działania. Konflikt praw i obowiązków oraz metody jego rozstrzygnięcia. Wybór moralny między optimum, umiarem a decyzją fałszywą i postępowaniem złym.

3. *Działanie moralne*

a) Akt moralny. Proces powstawania aktu moralnego i jego treść. Przedmiot moralny sam w sobie i jego modyfikacje przez okoliczności moralne. Konkretna wartość moralna czynu ludzkiego. Zagadnienie istnienia czynów moralnie obojętnych.

b) Sprawności moralne. Sprawności dobre, czyli cnoty, i sprawności złe, czyli wady. Ich istota, cechy, proces nabywania i warunki zaniku. Współzależność cnót i wad w całości życia moralnego. „Transfer” nawyków moralnych.

c) Rozwój moralny osobowości. Proces pozytywny: dobre usposobienie, niedoskonałość, doskonalenie się, charakter, osiągnięcie heroizmu cnót. Proces negatywny: niewrażliwość etyczna, uchybienia, przywary, wina osobista, wady moralne, regresja i degeneracja moralna, bestialstwo.

V. RELIGIJNE PODSTAWY MORALNOŚCI

1. *Religijny wymiar rzeczywistości moralnej*

a) Transcendentna wartość „sacrum” jako cel dążenia ludzkiego. Dynamiczna łączność człowieka z Bogiem jako najwyższy sens jego życia i jego największe udoskonalenie. Religijność naturalna i nadprzyrodzona. Specyficzność chrześcijaństwa.

b) Droga ludzkości ku Bogu. Człowiek w pierwotnym planie Bożym i dzieje jego upadku. Grzech pierworodny i potrzeba odkupienia. Chrystus Nowy Człowiek. Wcielenie i Odkupienie. Kościół jako społeczność bratnia ludzi odkupionych w Chrystusie.

c) Religijne środowisko życia moralnego: pozytywne — Mistyczne Ciało Chrystusa; negatywne — „mistyczne ciało szatana” i „świat” jako okazja i środowisko zła.

2. *Moralność chrześcijańska*

a) Religijny cel i religijne środki moralności chrześcijańskiej. Cel: Królestwo Boże i zaangażowanie człowieka w jego budowaniu. Środki: prawda objawiona i jej podawanie przez Kościół, oraz łaska Odkupienia (uświęcająca i uczynkowa, dary Ducha Świętego i charyzmaty) uzyskiwana w jej źródłach sakramentalnych (sakramenty i sakramentalia).

b) Religijne dyrektywy postępowania moralnego: normy ogólne (przykazania Boże i kościelne, prawo kościelne, rady moralne i ewangeliczne, wskazania przełożonych kościelnych, rady wiernych) oraz wzorce osobowe (Chrystus, Najświętsza Maryja Panna, święci, bohaterzy życia dobrego).

c) Religijna treść postępowania moralnego: pozytywna — naśladowanie Chrystusa, sprawiedliwość i miłość w rozumieniu Nowego Testamentu, życie w wolności dzieci Bożych i oczekiwaniu na przyjście Pana; negatywna — grzech, jego geneza, istota, rodzaje, skutki.

3. *Transcendentny i eschatologiczny wydźwięk moralności*

a) Religijne sankcje postępowania moralnego: pozytywne — zasługa nadprzyrodzona, wzrastanie w łasce Bożej; negatywne — stan winy i kary.

b) Wypełnienie sensu moralności religijnej. Tajemnica śmierci, sądu Bożego, zmartwychwstania, zbawienia i potępienia. Czyściec.

c) Odnowienie stworzeń w nowym niebie i nowej ziemi. Przemijanie świata i nadejście nowego miejsca pobytu dla odkupionej ludzkości. Nastawienie eschatologiczne a rzeczywistość obecna. Nieprzemijalna wartość spraw ludzkich w perspektywie Królestwa Bożego.

C z ę ś ć II

MORALNOŚĆ ŻYCIA INDYWIDUALNEGO

I. MORALNOŚĆ ŻYCIA BIOLOGICZNEGO

1. *Płciowość człowieka i przekazywanie życia ludzkiego*

a) Relacje płciowe u ludzi. Zagadnienie płci a plan stwórczy wobec człowieka: życie ludzkie owocem zjednoczonej miłości dwojga osób. Miłość płciowa. Wstyd seksualny. Fazy rozwoju instynktu seksualnego. Potrzeba właściwego uświadomienia młodzieży i przygotowania jej do życia małżeńskiego. Małżeństwo jako (instytucja i) stan.

b) Płodność człowieka i dar życia. Ojcostwo i macierzyństwo. Eugениka. Antykoncepcja. Bezpłodność. Sztuczne zapłodnienie. Rozwój dziecka i jego urodzenie. Poród bezbolesny. Prawo wszystkich dzieci do życia. Populacja i przeludnienie. Neomaltuzjanizm. Problem wielodzietności a stanowisko katolickie.

c) Życie płciowe a moralność. Cnota powściągliwości płciowej. Sublimacja popędu płciowego i jego niebezpieczeństwa. Bezżenność i celibat. Wykroczenia moralne w życiu płciowym: grzechy przeciw skromności i powściągliwości płciowej. Zboczenia seksualne.

2. *Podtrzymywanie i rozwój życia fizycznego*

a) Stosunek do ciała i życia ludzkiego. Chrześcijańska miłość siebie w sprawach ciała. Czas życia. Troska o swoje istnienie i o rozwój życia fizycznego. Obowiązki różnych okresów życia.

b) Rozumne zaspokajanie potrzeb ciała. Potrzeba pokarmu, napoju, snu i wypoczynku, ubrania i mieszkania. Nieopanowanie w ich zaspokajaniu. Abstynencja i wegetarianizm. Higiena i tryb życia.

c) Zdrowie fizyczne. Właściwe jego pielęgnowanie. Prawo do dysponowania zdrowiem w służbie wyższych celów. Asceza i umartwienie. Grzechy przeciw własnemu zdrowiu. Troska o cudze zdrowie.

3. *Zagrożenie i kres życia fizycznego*

a) Cierpienie. Rodzaje cierpienia i jego wartość moralna. Zadawanie cierpienia sobie i drugim. Pogwałcenie nienaruszalności ciała.

b) Choroba fizyczna. Moralna wartość i niebezpieczeństwa choroby. Obowiązki chorego i jego otoczenia. Medycyna a moralność. Eksperymenty lekarskie i specjalne interwencje medyczne oraz problem ich dozwoloności moralnej.

c) Śmierć człowieka. Pozbawienie życia siebie lub drugiego człowieka. Kara śmierci. Tajemnica śmierci i chrześcijańskie jej przeżywanie. Obowiązki wobec zwłok ludzkich i osób zmarłych.

4. *Stosunek do świata przyrody i życia*

a) Stosunek człowieka do przyrody martwej. Ochrona przyrody i wrażliwość na jej piękno. Natura a kult Boży i religijność.

b) Stosunek człowieka do roślin i zwierząt. Użytkowanie ich, ale nie nadużywanie. Wykroczenia w związku z roślinami i zwierzętami. Eksperymenty naukowe na zwierzętach.

II. MORALNOŚĆ ŻYCIA PSYCHICZNEGO

1. *Właściwy stosunek do samego siebie*

a) Należyte samopoczucie własne. Poznanie i potwierdzenie swojej wartości. Przecenienie i niedoceniecie siebie. Egocentryzm i nieuzasadnione dążenie do znaczenia.

b) Chrześcijańska miłość samego siebie. Dążenie do wielkości we właściwych granicach. Pokora a małoduszność. Obowiązek i prawo do pełni życia a wymogi ascezy chrześcijańskiej.

c) Zdrowie psychiczne. Normalność i równowaga psychiczna. Stress życiowy. Zadowolenie życiowe. Sztuczny stan euforii. Używki. Narkomania „wielka” i „mała”. Interwencje lekarskie w dziedzinę psychiki. Psychologia głębi a moralność.

2. Sfera przeżyć uczuciowych

a) Uczucia pozytywne: miłość, radość, odwaga, podniosłość, uwielbienie, podziw, entuzjizm itd.

b) Uczucia negatywne: smutek, nienawiść, nuda, rozpacz, obrzydzenie, zawiść, zwątpienie, zgryzota itd.

c) Opanowanie oraz kultura uczuć i namiętności. Osiągnięcie umiaru w przeżyciach uczuciowych. Znaczenie cnoty powściągliwości dla kierowania życiem emocjonalnym. Dojrzałość emocjonalna. Asceza uczuć. Uczucia wyższe (np. miłość) a nastawienia woli.

3. Sfera władz poznawczych

a) Cechy negatywne i pozytywne umysłowości człowieka (wrodzone). Kształcenie i kontrola pamięci i wyobraźni. Niebezpieczeństwo ich predominacji nad rozumem i wolą. Marzycielstwo.

b) Działanie rozumne i zdobywanie prawdy a wielkość człowieka. Mądrość a sens życia i hierarchia celów. Roztropność jako uzdolnienie, sprawność i akt. Zdobywanie doświadczenia życiowego. Rozumne kierowanie działaniem ludzkim. Nabywanie potrzebnej wiedzy. Obowiązki wobec nauki i kształcenia umysłowego.

c) Prawo do własnych przekonań; ich posiadanie i głoszenie. Wolność myśli i słowa. Prawo i obowiązek tajemnicy. Urabianie właściwego światopoglądu. Konsekwencja życia a przekonania moralne.

4. Sfera władz pożądawczych

a) Cechy woli człowieka: pozytywne — opanowanie, samodyscyplina, wytrwałość itd.; negatywne — pycha, buta, lenistwo, upór itd.

b) Zachowanie się i postawy życiowe: pozytywne — realizm, idealizm, optymizm itd.; negatywne — popędliwość, zuchwałość, negatywizm, niezaangażowanie (niewłaściwe) itd.

c) WYROBIENIE CHARAKTERU. Wychowanie i samowychowanie. Formowanie właściwych postaw. Ćwiczenie sprawności moralnych. Zagadnienie cnot kardynalnych. Potrzeba i obowiązek kształtowania osobowości moralnej. Środki i etapy pracy nad sobą.

III. MORALNOŚĆ DZIAŁALNOŚCI ZEWNĘTRZNEJ

1. Zachowanie się człowieka

a) Cechy zachowania się: pozytywne — samodzielność, zapobiegliwość, pracowitość, rozważność, rzetelność itd.; negatywne — opieszałość, niezaradność, kapryśność, awanturniczość itd.

b) Potrzeba i obowiązek pewnych zachowań się. Wyznaczniki tego obowiązku: potrzeby psychofizyczne, społeczne (np. przepisy „savoir vivre”), moralne, religijne.

c) Oceny człowieka ze względu na jego zachowanie się: „człowiek przyzwoity”, „człowiek porządny”, „człowiek pracy”, „człowiek zabawy” itd.; działacz, fantasta, pedant, lawirant itd.

2. Aktywność ludzka

a) Działalność ludzka. Jej potrzeba, znaczenie i zakres. Właściwa ocena i ukierunkowanie wielostronnej działalności ludzkiej. Motywacja, właściwy cel i moralna wartość działalności. Programowanie działania. Realizacja planu życiowego. Postawy życiowe: aktywne, bierne i konsumpcyjne.

b) Działanie konkretne człowieka. Rodzaje, jakość, sposób i warunki działania. Cechy działającego. Działanie konstruktywne i destrukcyjne w stosunku do dobra i zła w życiu ludzkim.

c) Zagadnienie zaprzestania działania. Zmęczenie, znużenie, wyczerpanie. Potrzeba wypoczynku. Kwestia czasu wolnego. Jego użycie.

3. Praca ludzka

a) Natura pracy. Konieczność pracy i postawy człowieka wobec niej. Technika a praca ludzka. Pozytywne i negatywne skutki pracy. Praca w przemyśle a alienacja człowieka.

b) Praca indywidualna i zbiorowa. Praca jednostki jako służba dobru zbiorowemu: forma służby Bogu, bliźniemu i postać rozumnej miłości własnej u człowieka. Praca zespołowa: jej konieczność i rodzaje. Zalety i wady człowieka w pracy zbiorowej.

c) Praca zawodowa. Przygotowanie się do zawodu. Należyte jego wykonywanie. Etyka zawodowa: jej specyficzność. Etyka poszczególnych zawodów. Obowiązki zawodowe i wykroczenia przeciw etyce zawodu. Zawód a powołanie życiowe. Uświęcenie pracy zawodowej.

IV. MORALNOŚĆ STOSUNKÓW MIĘDZYOSOBOWYCH

1. Sprawiedliwość

a) Pojedynczy człowiek w planach Bożych i nauce Kościoła. Prawa człowieka i godność osoby ludzkiej. Chrześcijańskie ich gwarancje i konieczność ich potwierdzenia w życiu.

b) Obowiązek troski o drugiego człowieka oparty na szacunku dla osoby ludzkiej. Nieużywanie osoby ludzkiej jako zwykłego środka do

osiągnięcia samolubnych celów. Szczególny obowiązek zachowania i rozwijania rozmaitych dóbr osoby ludzkiej (fizycznych, duchowych itd.).

c) Sprawiedliwość między poszczególnymi ludźmi (sprawiedliwość zamienna). Jej natura, przymioty, konieczność, formy. Sprawiedliwość jako pełnia moralności naturalnej i podstawa miłości ludzkiej.

2. Miłość

a) Miłość samego siebie. Jej natura i treść. Miłość siebie jako podstawa i miernik miłości innych ludzi. Obowiązek dbania o własne dobra fizyczne i duchowe. Przeciwności właściwej miłości siebie: egocentryzm, egoizm, samolubstwo itd.

b) Miłość ku innym ludziom. Istota, przymioty i skutki miłości bliźniego. Jej obowiązek, motyw i zakres. Przedmiot miłości; jego zakres. Akty miłości bliźniego.

c) Szacunek i chrześcijańska miłość nieprzyjaciół. Pozytywny stosunek do człowieka a kwestia stosunku do zła. Zagadnienie tolerancji. Jej konieczność i zakres.

3. Realizacja sprawiedliwości i miłości wobec ludzi

a) Postawy wewnętrzne: pozytywne — poważanie, respekt, życzliwość, wyrozumiałość itd.; negatywne — oschłość, obojętność, obraźliwość, kłótność, nieużytość itd.

b) Wypowiedzi: pozytywne — prawdomówność, szczerść, słowność, dyskrecja itd.; negatywne — gadatliwość, mentorstwo, pochlebstwo, krytykowanie, plotkarstwo, szyderstwo itd.

c) Zachowanie się: pozytywne — grzeczność, okazywanie czci drugim, obrona ich dobrej sławy, serdeczność, przejednawczość, zgodność itd.; negatywne — nieposłuszeństwo, natręctwo, gruboskórność, schlebienie itd. Restytucja szkód wyrządzonych w tym zakresie.

V. MORALNOŚĆ ŻYCIA RELIGIJNEGO

1. Postawy człowieka wobec Boga

a) Szacunek i pokora jako podstawy religijności. Bojaźń Boża, religijność, pobożność, służba Boża, uwielbienie, oddawanie chwały Bogu, pełnienie woli Bożej.

b) Obojętność religijna, indyferentyzm religijny, „tworzenie sobie Boga na własne podobieństwo” jako przeciwstawienie się religijności obiektywnej.

c) Areligijność, ateizm, euhemeryzm. Walka z Bogiem i jej motyw,

np. chęć samostanowienia człowieka i nieprzyjmowanie autorytetu pozaziemskiego w dziedzinie moralności.

2. Akty religijności

a) Człowiek jako istota kultyczna. Kult chrześcijański. Akty kultu i praktyki religijne: cześć Imienia Bożego, ślub, przysięga, modlitwa, cześć Najświętszej Maryi Panny i aniołów oraz świętych, dbałość o miejsca i przedmioty religijne itd. Akty antykultyczne: zaniedbanie obowiązków religijnych, bluźnierstwo, krzywoprzysięstwo, świętokradztwo, wróżbiarstwo, spirytyzm itd.

b) „Metanoia” i proces powrotu człowieka do Boga. Stan zagrożenia grzechem i stan grzechu: okazja do grzechu, pokusy, złe skłonności, grzech aktualny, habitualny, zatwardziałość w złym postępowaniu. Działanie łaski Bożej i proces nawrócenia. Nowy stosunek człowieka do Boga jako Ojca i wynikające stąd obowiązki religijne. Wejście w Lud Boży, odkupiony przez Chrystusa i uświęcony przez Ducha Świętego.

c) Sakramentalizm życia chrześcijańskiego. Rola sakramentów św. w rozwoju duchowym katolika. Obowiązki płynące z ich przyjmowania. Uświęcenie życia ludzkiego i jego środowiska przez sakramentalia. Sakramenty i sakramentalia a doskonałość osobista chrześcijanina.

3. Habitualne współżycie z Bogiem

Cnoty teologiczne w ogólności i cnoty moralne wszczepione jako treść życia chrześcijańskiego.

a) Teologiczna cnota wiary. Istota i przymioty wiary. Prawdziwe i fałszywe postacie wiary. Obowiązki płynące z wiary. Niebezpieczeństwa zagrażające wierze. Grzechy przeciw wierze.

b) Cnota nadziei teologicznej. Istota, przymioty i rękojmie nadziei. Dary Ducha Świętego jako udoskonalenie nadziei. Grzechy przeciw nadziei. Oczekiwanie wieczności a życie realistyczne w świecie.

c) Teologiczna cnota miłości Boga. Istota, rodzaje, przedmiot, przymioty, skutki miłości Boga. Proces doskonalenia i rozwoju miłości Boga. Uwniesienie i uszlachetnienie naturalnej miłości bliźniego przez miłość w Bogu i dla Boga. Miłość jako „forma” wszystkich cnót. Przeciwnieństwa miłości Bożej i grzechy przeciw niej. Grzechy przeciw miłości teologicznej wobec bliźnich.

4. Doskonałość chrześcijańska

a) Istota doskonałości chrześcijańskiej: rozwinięcie miłości Boga i ludzi. Etapy rozwoju doskonałości. Rodzaje doskonałości: doskonałość

życia czynnego i kontemplatywnego; „vita mixta”. Doskonałość a świętość.

b) Asceza chrześcijańska. Sakralne umartwienie ciała: post, praktyki pokutne. Asceza duchowa. Chrześcijańskie usposobienie życiowe i odwzorowanie w sobie przykładu Chrystusa. Pełnienie rad ewangelicznych. Duch ubóstwa, czystości, posłuszeństwa, pokory.

c) Życie mistyczne. Droga oświecająca i jednocząca. Trudności specyficzne dla życia mistycznego. Nadzwyczajne dary mistyczne. „Różnianie duchów”. Zagadnienie kierownictwa duchowego.

C z ę ś ć III

MORALNOŚĆ ŻYCIA ZBIOROWEGO

I. MORALNOŚĆ ŻYCIA EKONOMICZNEGO

1. *Gospodarka w ogólności*

a) Natura ekonomii. Pojęcie ekonomii. Produkcja, podział i konsumpcja dóbr ekonomicznych. Dobra ziemskie w planach Bożych. Obowiązek ich tworzenia i użytkowania. Etyka konsumpcji dóbr ekonomicznych. Rodzaje gospodarki i systemy gospodarcze.

b) Postęp ekonomiczny. Właściwa postawa człowieka wobec postępu gospodarczego. Należyte ustawienie celów i środków w działalności gospodarczej. Postęp ekonomiczny a duch Ewangelii. Potrzeba powszechnej kontroli i regulowania inicjatywy indywidualnej w dziedzinie gospodarczej.

c) Ekonomia światowa. Współpraca ekonomiczna narodów i jej zasady. Niedomagania współczesnego życia gospodarczego w świecie. Zagadnienie podziału dóbr w skali światowej. Problem narodów bogatych i biednych.

2. *Dochód*

Pojęcie dochodu. Dochód narodowy. Dochód i budżet rodzinny. Sposób zdobywania dochodu: renta i praca.

a) Renta. Renta gruntowa. Gospodarka naturalna i jej formy: rolnictwo, hodowla itd. Etyka zawodów gospodarczych. Gospodarka pieniężna. Giełda, bankowość, kredyt. Kapitał, obrót kapitałem i obowiązki jego posiadacza. Dochód z przedsiębiorstwa. Przemysł. Produkcja.

b) Praca produkcyjna. Wyższość pracy ludzkiej nad innymi elementami życia gospodarczego; jej charakter osobowy, społeczny i religijny. Zawody przemysłowe i ich etyka. Pracodawca i pracownik. Kultura

obejścia w miejscu pracy. Warunki pracy. Wynagrodzenie. Ochrona pracy. Konflikty w pracy. Wykroczenia w pracy.

c) Usługi. Sposób ich przeprowadzania i wykorzystywania. Rodzaje usług. Rzemiosło. Handel: rodzaje handlu; towar i cena. Reklama i konkurencja. Etyka personelu handlowego. Etyka rzemieślnika. Obowiązki i prawa klienta. Komunikacja i transport. Motoryzacja. Etyka ruchu drogowego: obowiązki producentów, użytkowników, przechodniów.

3. Posiadanie

a) Własność. Jej prawowitość i ograniczenia. Nabywanie praw własności. Tytuły własności i prawa używania. Rodzaje własności: własność duchowa i materialna. Własność prywatna. Własność społeczna. Socjalizacja i nacjonalizacja.

b) Sprawiedliwość społeczna. Dobrobyt i bogactwo. niesłuszne wzbogacanie się. Minimum egzystencji dla jednostek i rodzin. Podnoszenie stopy życiowej. Zagadnienie biedy i nędzy. Obowiązki człowieka z tytułu posiadania. Oszczędność. Świadczenia wobec drugich. Restytucja w wypadku szkody wyrządzonej innemu człowiekowi lub społeczeństwu.

c) Wykroczenia w zakresie dóbr materialnych: mamonizm, chciwość, ciułactwo, skąpstwo, oszustwo, spekulacje, paskarstwo, lichwa, malwersacja, wyzysk, wandalizm wobec dóbr użytecznych, niesłuszne poszkodowanie, złodziejstwo, przekupstwo, rozrzutność itd.

II. MORALNOŚĆ ŻYCIA KULTURALNEGO

1. *Natura kultury*

a) Pojęcie kultury. Kultura a natura. Historyczny charakter i wielość kultur. Autonomia kultury ludzkiej. Zagadnienie humanizmu prometejskiego. Źródła i cechy kultury współczesnej. Obowiązek rozwijania kultury. Specjalizacja działania i upowszechnianie dóbr.

b) Działalność kulturowa. Historyczny rozwój kultury ludzkiej i jego niebezpieczeństwa. Obowiązki i prawa społeczeństwa oraz władz publicznych w dziedzinie twórczości kulturowej. Kontrola urzędowa i społeczna. Obowiązki i prawa twórców dóbr kulturalnych. Przejmowanie, wykorzystywanie, zachowanie i pielęgnowanie dóbr kultury. Prawo wszystkich ludzi do korzystania z dóbr kultury. Wychowanie do właściwej konsumpcji dóbr kulturowych.

c) Kultura a religia. Potrzeba zharmonizowania kultury doczesnej i chrześcijaństwa. Rola współczesnej kultury wobec głoszenia Ewan-

geli. Ponadkulturowe stanowisko Kościoła i wykorzystywanie dóbr kultury dla jego działalności. Kwestia twórczego korzystania ze zdobyczy ludzkich przez teologów i duszpasterzy.

2. Dziedziny kultury

a) Kultura zewnętrzna. Kultura otoczenia, mieszkania, ubrania, mowy, zachowania się w towarzystwie innych, własnego sposobu bycia. Wykroczenia przeciw kulturze zachowania się. Kultura obyczaju. Wartości kultur regionalnych i ich pielęgnowanie.

b) Kultura estetyczna. Wartość i znaczenie piękna a moralność. Piękno fizyczne ciała. Upiększanie ciała. Kosmetyka. Sposób reagowania na cudze piękno. Sztuka a moralność. Poszczególne dziedziny sztuki i ich aspekty moralne: sztuki plastyczne, muzyka, teatr, balet i rytmika, literatura piękna. Sztuka sakralna. Etyka artysty i modelu. Sposób korzystania z dzieł sztuki.

c) Kultura umysłowa. Wartość prawdy dla życia ludzkiego i jej zagadnienia moralne. Tworzenie kultury intelektualnej i korzystanie z niej. Moralność naukowca. Rozwój nauk szczegółowych i konieczność syntezy dla kształcenia osobowości. Światopogląd chrześcijański. Przekazywanie wiedzy i instytucje naukowe. Etyka nauczycieli, studentów i uczniów.

3. Kultura masowa

a) Kultura czasu wolnego. Rozrywka, gry, zabawy, działalność sportowa i artystyczna, turystyka, hobby itd. Udział w rozrywkach masowych np. mecze, zawody. Przedsiębiorstwa rozrywkowe. Totalizator sportowy. Alkoholizm jako forma rozrywki. Zagadnienie nudy.

b) Kultura prasy i książki. Moralność edytorska. Publicystyka. Prasa i zakres jej wolności. Informacja. Moralna wartość książek, broszur, periodyków, prasy codziennej. Pornografia. Sensacja. Publicystyka katolicka w społeczeństwie pluralistycznym. Czytelnicтво jako problem moralny. Etyka dziennikarzy, pisarzy, kolporterów, bibliotekarzy itd.

c) Kultura obrazu i dźwięku. Rola i znaczenie społecznych środków przekazu. Główne środki kultury audio-wizualnej: film, radio i telewizja. Osobowa i społeczna odpowiedzialność za ich wykorzystywanie. Kontrola społeczna i indywidualna. Zagadnienie tworzenia opinii publicznej za pomocą tych środków. Moralność publiczna a środki masowego przekazu myśli, obrazu i dźwięku. Moralność telewidza, słuchacza radia i widza kinowego.

III. MÓRALNOŚĆ ŻYCIA SPOŁECZNEGO

1. *Małżeństwo*

a) Natura małżeństwa. Naturalny i boski charakter małżeństwa. Obowiązek podjęcia stanu małżeńskiego i jego zasięg. Wdowieństwo i powtórne małżeństwo. Formy małżeństwa. Odpowiedzialny wybór współmałżonka. Przeszkody do małżeństwa. Narzeczeństwo.

b) Właściwości małżeństwa: jedność, miłość i wierność. Udoskonalanie się wewnętrzne małżonków. Kształtowanie się miłości małżeńskiej i jej fazy. Nerozerwalność małżeństwa. Małżeństwo jako instytucja hierarchiczna i partnerska. Pomoc środowiska dla małżeństw.

c) Współżycie małżeńskie. Czystość pożycia małżeńskiego. Akty fizyczno-duchowe małżonków. Ich sensowność i sposób przeprowadzania. „Amplexus reservatus”. Dobrowolna wstrzeźliwość małżeńska. Świadome rodzicielstwo i „planowanie rodziny”

2. *Rodzina*

a) Natura rodziny i jej postać współczesna. Sprawa zakładania nowych rodzin i ułatwienie im startu życiowego. Opieka ze strony wszystkich dla młodych rodzin. Rodzina kilkustopniowa jako fundament zwartego społeczeństwa.

b) Rodzice i dzieci. Ojcostwo i macierzyństwo. Obowiązki rodziców wobec siebie i własnych dzieci. Odpowiednia atmosfera rodzinna. Obowiązki dzieci wobec rodziców i rodziny. Relacje między rodzeństwem. Sprawa sierot i opieki nad nimi. Dzieci nieślubne.

c) Współżycie w rodzinie szerszej. Krewni, powinowaci, koligacje rodzinne. Rodzina a pomocnicy domowi. Sprawiedliwość i miłość wobec osób bliskich węzłami krwi. Nepotyzm i „kumoterstwo” Honor rodziny.

3. *Środowisko społeczne*

a) Grupy społeczne. Szkoła i koleżeństwo. Sąsiedztwo. Atmosfera osiedla, wsi, miasta. Klasy społeczne, ich współpraca i konflikty. Porządek życia społecznego. Wycucie społeczne i obowiązki społeczne. Społeczne zróżnicowanie ludzi i wpływające stąd obowiązki. Relacje i postawy społeczne. Pomoc dla grup społecznie upośledzonych.

b) Naród i ojczyzna. Świadomość i godność narodowa. Miłość własnego narodu i ojczyzny. Moralny poziom narodu. Walka o wolność ojczyzny i praca dla jej dobrobytu. Wykroczenia przeciw miłości ojczyzny. Nacjonalizm, szowinizm. Duch współpracy międzynarodowej.

Wzrost i dekadencja życia moralnego na płaszczyźnie międzynarodowej.

c) Kościół a społeczność ludzka. Społeczna łączność ludzi a rola Kościoła; ponadnarodowy i ponadkulturowy jego charakter. Obowiązki chrześcijan wobec potrzeb postępu społecznego. Rozbieżność poglądów społecznych u chrześcijan a zaangażowanie autorytetu religijnego na rzecz jakiejś grupy. Błędy poszczególnych grup chrześcijańskich w historii a odpowiedzialność Kościoła jako całości. Postawa społeczna działalności chrześcijan a perspektywa eschatologiczna.

IV. MORALNOŚĆ WSPÓLNOTY LUDZKIEJ

1. Zbiorowości ludzkie

a) Instytucje społeczne. Indywidualizm i kolektywizm. Zasada dobra zbiorowego. Organizacje społeczne. Pozycja i rola katolika w życiu mniejszych zbiorowości ludzkich, np. komitety, kluby, podejmowanie czynów społecznych itd.

b) Władza publiczna. Pojęcie i rodzaje władzy publicznej. Sprawowanie tej funkcji. Zagadnienie kompetencji i odpowiedzialności władz. Tajemnica urzędowa. Kontrola urzędowa i społeczna osób sprawujących władzę.

c) Życie publiczne. Stosunek podwładnych do władzy publicznej. Pozytywne i negatywne zachowanie się człowieka w życiu publicznym. Udział wszystkich obywateli w życiu publicznym. Podstawowe prawa i obowiązki człowieka w życiu publicznym: wolność myśli, słowa, pisma, wyznania, zamieszkania, oraz podstawowa równość pod kontrolą społeczną i w ramach dobra zbiorowego. Kwestia dyskryminacji rasowej, narodowej, religijnej. Zagadnienie samorządu mniejszych grup społecznych i zasada pomocniczości większych organizmów społecznych.

2. Państwo

a) Natura, cel i konieczność państwa. Prawa państwa, jego suwerenność, ustrój, konstytucja. Zadania państwa wobec dobra wspólnego. Obowiązki obywateli wobec państwa: posłuszeństwo, obrona (służba wojskowa), podatki i świadczenia. Państwo a Kościół.

b) Władza państwowa. Potrzeba i zakres władzy państwowej. Źródło i podmiot tej władzy. Podział władzy: władza ustawodawcza, władza sądownicza, władza wykonawcza. Obowiązki moralne reprezentantów władzy. Etyka pracowników służby sprawiedliwości i jej wymiaru: sędziowie, adwokaci, przysięgli, biegli; obowiązki świadków w procesach sądowych. Możliwości nadużycia piastowanej władzy. Wykroczenia podwładnych wobec władzy państwowej.

c) Życie polityczne. Sprawiedliwość a dążenie do potęgi jako zasady życia politycznego. Racja stanu. Konieczność i treść wychowania politycznego. Równouprawnienie obywateli w życiu politycznym. Obowiązki obywateli w zakresie wyborów przedstawicieli władzy. Praworządność i legalność życia politycznego. Anarchizm i łamanie prawa jako czynnik rozkładowy w życiu politycznym.

3. *Życie międzynarodowe*

a) Ludzkość jako „rodzina człowiecza”. Wspólnota narodów i koniec ery kolonializmu. Potrzeba autorytetu międzynarodowego oraz instytucji obejmujących wszystkie narody. Obowiązki narodów zaawansowanych kulturalnie i gospodarczo wobec narodów rozwijających się. Zagadnienie demografii świata. Stosunki wzajemne państw. Obecność Kościoła i chrześcijan w instytucjach międzynarodowych.

b) Zagadnienie wojny. Ciągłe zagrożenie wojną i potrzeba działań zapobiegających jej rozpętaniu. Kwestia dopuszczalności wojny i ograniczanie jej okrucieństwa. Zbrodnie wojenne i odpowiedzialność za ich popełnienie. Potępienie wojny totalnej. Wojna nuklearna jako niebezpieczeństwo całkowitej zagłady ludzkości. Militarizm.

c) Kwestia pokoju. Natura pokoju i jego cechy. Narastająca potrzeba oraz pragnienie pokoju i jedności między ludźmi. Wychowanie do pokoju i ruch starania o pokój. Szkodliwość zbrojeń i ich zawodność jako środka zapewnienia pokoju. Rozbrojenie i demilitaryzacja. Zasada niestosowania przemocy. Pacyfizm. Ideał pokoju ogólnoswiatowego.

d) Zagadnienia moralne związane z podbojem kosmosu przez człowieka współczesnego.

V MORALNOŚĆ LUDU BOŻEGO

1. *Wspólnota Ludu Bożego*

a) Kościół wobec Boga. Kościół jako sakrament miłości Boga ku człowiekowi i sakrament spotkania człowieka z Bogiem przez Chrystusa. Kościół jako społeczność kultu. Natura i obowiązek kultu zbiorowego. Formy kultu zbiorowego: liturgia, msza św., modlitwa publiczna. Znaczenie dni świętych i ich przestrzeganie.

b) Kościół wobec ludzi. Kościół społecznością prawdy: depozyt wiary, magisterium Kościoła, kerygma, teologia. Kościół jako społeczność łaski: przedłużanie i realizowanie dzieła odkupienia i uświęcenia ludzi; rozdawnictwo sakramentów i sakramentaliów i ich społeczny charakter; członkostwo Kościoła a przyjmowanie sakramentów; warunki dotyczące „szafarza” sakramentów. Duszpasterstwo.

c) Kościół wobec świata. Relacje między Kościołem a światem płynące z natury Kościoła i woli jego Założyciela. Historyczne związki Kościoła z ludzkością. Postawa wspólnoty chrześcijan z wszystkimi ludźmi. Zadania Kościoła w świecie współczesnym. Pomoc świata dla spełniania zadań Kościoła.

2. Uczestnictwo we wspólnocie Ludu Bożego

a) Członkowie aktualni: stany w Kościele. Hierarchia święceń: biskupstwo, kapłaństwo, diakonat. Zakony. Laikat. Stan doskonałości. Prawa i obowiązki katolika świeckiego wobec hierarchii kościelnej. Gorliwość apostołska a tolerancja. Organizacja prawna Kościoła. Hierarchia jurysdykcji.

b) Członkowie duchowi i potencjalni. Ekumenizm. Dialog Kościoła ze wszystkimi: w ramach wyznań chrześcijańskich i z ludźmi wierzącymi w Boga, oraz z wszystkimi ludźmi dobrej woli. Kościół znakiem powszechnego braterstwa. Wzajemna tolerancja katolików z wszystkimi akatolikami i współpraca w dziedzinach świeckich dla wspólnego dobra.

c) Zagadnienie ateizmu współczesnego. Rodzaje i źródła ateizmu jako zjawiska społecznego. Formy ateizmu. Treść postawy ateizmu systematycznego i jej związek z postawą techniczną. Ateizm współczesny a postęp ekonomiczno-społeczny. Kościół wobec ateizmu.

3. Zjednoczenie Ludu Bożego w perspektywie eschatologii

a) Spojrzenie wiary na sens historii ludzkiej. Rozwój i różnicowanie się (polaryzacja) postaw ludzkich. Ciągła konieczność odnawiania się i doskonalenia Kościoła. „Aggiornamento”. „Ecclesia semper reformanda” Idea rozwoju w Kościele.

b) Świętych obcowanie. Łączność Kościoła na ziemi ze wspólnotą zbawionych, będących w drodze oczyszczenia (pomoc dla dusz czyścących), oraz z ludźmi, którzy przyjdą na ziemię i będą kontynuować dzieło obecnego Kościoła.

c) Nowe „Jeruzalem” nieba jako wypełnienie Kościoła i zgromadzenie w jedno wszystkich dzieci Bożych po ukończeniu biegu historii ludzkiej. Eschatologiczne spełnienie sensu świata i życia ludzkiego.

*

Proponowany wyżej układ posiada trzy cechy charakterystyczne, które uzasadniają twierdzenie, że chodzi tu o model współczesnej teologii moralnej, a więc że spełnione zostają główne postulaty, jakie stawiamy obecnie próbom tego rodzaju.

1. Zasadniczą podstawą doktrynalną, a w pewnej mierze również

wzorcem dla tego układu, jest nauka Kościoła wyrażona w dokumentach Soboru Watykańskiego II, zwłaszcza w konstytucji pastoralnej *Gaudium et Spes*, najbliższej nam tematycznie. Zgodnie z duchem tych dokumentów i sposobem ich zredagowania, przy wypełnianiu zakreślonych tu ram wiele miejsca powinny zająć treści biblijne i patrystyczne, oraz wypowiedzi zwykłego nauczania Kościoła, a więc źródła ujęte w grupie zwanej „*loci theologici*”.

2. Odpowiednio do linii rozwojowej współczesnej odnowy teologii przedstawiony układ zagadnień moralnych wyraża postawę otwartą na wszystkie wartości ziemskie, i daje możliwość wykorzystania wszelkich zdobyczy, jakie nauki świeckie i różne nauki kościelne mogą zaoferować teologii moralnej. Są to dla niej źródła wprawdzie nie specyficzne ale praktycznie konieczne, i dające szansę wielkiego wzbogacenia i pogłębienia problematyki. Źródła te traktujemy jako „*loci communes*”.

3. Wewnętrzną dyrektywą układu jest ujmowanie rzeczywistości integralnej w sposób aksjologiczny i w perspektywie dynamicznej, a więc ewolucyjnej, nawiązując w ten sposób do linii augustyńskiej i współczesnych sugestii teilhardyzmu. Jakkolwiek nie jest to układ tomistyczny, to jednak ma on w sobie dużo elementów właściwych dla nauki Akwinyaty przy zrozumiałym wykorzystaniu nowszych jej interpretacji.

LE MODELE DE LA THEOLOGIE MORALE CONTEMPORAINE

L'auteur présente un nouveau modèle de théologie morale construit à la base des documents du II-ème Concile du Vatican et des résultats des sciences contemporaines. Il utilise la méthode axiologique en présentant sa pensée de façon dynamique et évolutive. Voilà comment ce modèle se présente:

I. *Anthropologie morale*

Introduction méthodologique. I. Fondements existentiels de la morale. 1. L'être. 2. Le monde. 3. L'homme. II. Fondements psycho-physiques de la morale. 1. La structure de l'homme. 2. Les pouvoirs de l'homme. 3. La conduite humaine. III. Fondements sociaux de la morale. 1. La nature sociale de l'homme. 2. Les relations mutuelles entre les hommes. 3. Le processus social de l'éducation. IV. Fondements éthiques de la morale. 1. Les normes éthiques. 2. Les attitudes éthiques. 3. L'activité morale. V. Fondements religieux de la morale. 1. La dimension religieuse de la réalité morale. 2. La morale chrétienne. 3. Le caractère transcendant et eschatologique de la morale.

II. *Morale de la vie individuelle*

I. Morale de la vie biologique. 1. La sexualité et la transmission de la vie humaine. 2. La continuation et le développement de la vie physique. 3. La périclitation et l'extinction de la vie humaine. 4. L'attitude envers le monde de la nature et la vie. II. Morale de la vie psychique. 1. La juste attitude envers soi-

-même. 2. La sphère de la vie émotionnelle. 3. La sphère de la faculté cognitive. 4. La sphère de la faculté appetitive. III. Morale de l'activité externe. 1. Le comportement de l'homme. 2. L'action humaine. 3. Le travail humain. IV. Morale des relations entre les personnes humaines. 1. La justice. 2. L'amour. 3. La réalisation de la justice et de l'amour envers les hommes. V. Morale de la vie religieuse. 1. L'attitude de l'homme envers Dieu. 2. Les actes religieux. 3. La vie habituelle avec Dieu. 4. La perfection chrétienne.

III. *Morale de la vie collective*

I. Morale de la vie économique. 1. L'économie en général. 2. Le revenu. 3. La possession. II. Morale de la vie culturelle. 1. La nature de la culture. 2. Les domaines de la culture. 3. La culture de masse. III. Morale de la vie sociale. 1. Le mariage. 2. La famille. 3. Le milieu social. IV. Morale de la communauté humaine. 1. La collectivité humaine. 2. L'Etat. 3. La vie internationale. V. Morale du peuple de Dieu. 1. L'union du peuple de Dieu. 2. La participation à l'union du peuple de Dieu. 3. L'unification du peuple de Dieu du point de vue eschatologique